

MUZEJ / MUSEO LAPIDARIUM

JERICA ZIHERL □ Muzej / Museo Lapidarium, Novigrad / Cittanova

IM 37 (1-4) 2006.
IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE
MUSEUM THEORY AND PRACTICE

sl. 1. Muzej / Museo Lapidarium, Novigrad / Cittanova
Snimio: Živko Bačić

Vrijedna zbirka kamenih spomenika, poznatija u struci kao *novigradski Lapidarij*, duže je vrijeme bila izložena u neadekvatnom prostoru barokne palače Rigo u Novigradu¹. Zbog alarmantnog stanja zbirke ("kamene kuge", pucanja kamena prouzročeno širenjem hrđe itd.), ali i zbog vlažnosti i zapuštenosti prostora, godine 1992./93. započete su konzultacije o njezinu spašavanju i primjerenijem smještaju. Stoga je 1994. zbirka Lapidarija nanovo demontirana i deponirana u podrum novigradske Osnovne škole, gdje se do 1998. provodila sanacija, desalinizacija, konsolidacija, spajanje fragmenata, rekonstrukcija te izrada dokumentacije.

S obzirom na to da u Novigradu nije postojao povijesni prostor u kojemu bi zbirka mogla biti zadovoljavajuće izložena, istodobno sa sanacijom spomenika pokrenut je i projekt osnivanja i izgradnje nove zgrade (muzeja). Ključna je pretpostavka bila da budući muzej ne može biti izvan gradske jezgre, a da bi po mogućnosti trebao

biti što bliže župnoj crkvi – bivšoj katedrali, odakle i potječe većina spomenika. Odabrana je lokacija pokraj glavnoga gradskog trga i župne crkve – urbani prostor grada koji je bio prazan, neuređen i neadekvatno iskorišten (drvarnice obližnjih stanara, parkirno mjesto, mjesto za komunalni otpad itd.). Godine 2000. izrađen je muzeološki elaborat, a na temelju detaljnog plana uređenja dijela povijesne jezgre iz 2001. godine definirano je područje obuhvata izgradnje. Plan je predvidio parcelu koja obuhvaća zgradu pravokutnog tlocrta, platformni prilaz i dio javnog prostora – parka. Na temelju urbanističkih proporcija raspisan je pozivni arhitektonski natječaj kojim se tražila svježa, inovativna i tehnološki doručena arhitektura. Nakon razmatranja idejnih arhitektonskih rješenja izabran je projekt *Dvije crne kutije i park* riječkoga Arhitektonskog biroa Randić – Turato. Projekt je bio izabran zato što je tekstura zgrade svojim jezgrovitim i oporim formalnim izrazom – jednostavni tektonski okvir

i Priča o novigradskom Lapidariju počela je 1895./1986. prigodom arheoloških istraživanja u novigradskoj kripti kada je nekoliko kamenih ulomaka izloženo uz južni bočni zid crkve sv. Pelagija. Godine 1897. novigradska *comuna* sastavlja zbirku Lapidarium i postavlja je u novosagrađeni poluotvoreni objekt (lodu), koji se nalazio na glavnom trgu.

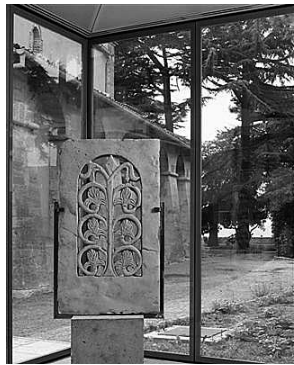
Godine 1964. pod nadzorom Arheološkog muzeja iz Pule Lapidarium se demontira, a zbirka se postavlja u prizemnim prostorijama palače Rigo, nedaleko od glavnog trga. Zbirka Lapidarij registrirana je kao kulturno dobro (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Klasa: UP I - 612-08/02-01/499 Ur. broj: 532-10-1/8 (JB)-03-4, od 17. veljače 2003.; Reg: Z-432.), a korpus zbirke upisan je u inventarne knjige Arheološkog muzeja Istre od inventarnog broja S/4001 do S/4086 i A/4473. Utvrđeno je da se zbirka sastoji od 101 lapida - dijelova antičkih nadgrobnih spomenika i arhitektonske plastike, dijelova (rano)srednjovjekovna crkvenog namještaja od 6. do 12. st., natpisa, grbova te dijelova arhitektonske plastike od 14. do 18. st. U razdoblju od 1998. do 2002. godine, tijekom konzervatorskih radova u kripti župne crkve sv. Pelagija, zbirka je upotpunjena s 30-ak novopronađenih spomenika. Najznačajnija je cjelina rano srednjovjekovna zbirka u kojoj se ističe dobro sačuvan Mauricijev ciborij s kraja 8. st.

sl. 2. Muzej / Museo Lapidarium, Novigrad / Cittanova

Snimio: Živko Bačić

sl. 3. Muzej / Museo Lapidarium, stalni postav, prozorska tranzena 11. – 12. st.

Snimio: Živko Bačić

u kojemu dominiraju “dvije crne kutije” za “udomljavanje” izložaka – odražavala recipročni odnos krajolika te fizičke prisutnosti građevine i artefakata. Forma opipljive tenzije između konstruktivne nužnosti, duhovne vrijednosti i doživljajne artikulacije bila je zadovoljena.

Zaključak je bio da je odabrano rješenje uspješna interpolacija suvremene arhitekture unutar starogradske jezgre, kao i dostojan arhitektonski okvir dragocjenim spomenicima – izlošcima. Godine 2003. izrađen je idejni, glavni i izvedbeni projekt, a iduće godine, nakon izvršenoga arheološkog istraživanja lokaliteta, započeta gradnja muzeja. Godine 2006. zbirka Lapidarij “udomljena” je u novoj zgradi, odnosno u novoosnovanoj javnoj kulturnoj ustanovi nazvanoj Muzej / Museo Lapidarium, i nakon mnogo godina nanovo je dostupna javnosti.

Opis građevine. Zgrada Muzeja koncipirana je kao prizemni paviljon sa sklopivom ostakljenom opnom (harmo-stijena) i dvjema punim betonskim jezgrama postavljenima unutar prostora. Jedan betonski volumen pravokutnog je oblika, a drugi, viši, oktogonalnog; to su reminiscencije na nekadašnje izvorno podrijetlo najrepresenzativnijih spomenika iz zbirke – bazilike (kripte) i baptisterija. Krov zgrade je ravan i konzolno pokriva prostor muzeja. Atika krova obložena je betonskim pločama koje su postavljene u liniji staklene opne. Stakleno zide paviljona omogućuje transparentnost i lakoću volumena te ostvaruje prožimanje vanjskoga i

unutarnjeg prostora. U ljetnim mjesecima, izvedbom sklopivih staklenih stijena, stvara se slobodan prolaz i komunikacija posjetitelja kroz zgradu i uokolo nje.

Muzej je podijeljen na dvije etaže: visoko prizemlje i suteren. Središnji dio visokog prizemlja u cijelosti je namijenjen izložbeno-prezentacijskom prostoru, a na sjevernoj se strani nalazi uredski prostor i stubište koje vodi u suteren, gdje se nalaze sanitarni čvorovi, manji izložbeni/multimedijski prostor, čuvaonica te kotlovnica.

Interijer Muzeja sastoji se od pravokutne ostakljene dvorane, u kojoj središnje mjesto imaju dvije tzv. crne kutije. Velika stijena uz istočni rub zgrade sadržava multimedijski zid prikladan za biblioteku, informacijski punkt i različite prezentacije (projekcije). Zid i pod interijera obloženi su lakiranim drvom, a podne površine ureda, stubišta i sutrena od epoksidnog su samolijeva žute boje. Zide tih prostora obojeno je u ljubičasto, sivo i žuto. Strop paviljonskog prostora obložen je zategnutim barissol plohama koje pokrivaju raster ugrađenih neonskih rasvjetnih tijela. Interijer Muzeja projektiran je tako da se sustavom mobilnog namještaja vrlo lako može prilagoditi različitim namjenama; od predavanja, prezentacija, znanstvenih skupova do prigodnih izložbi.

Dva su prostora “crnih kutija” namijenjena stalnom postavu. Budući da je njihova unutrašnjost obojena antracitsivom bojom, vidljivost je minimalna. Jedino je osvijetljenje muzeološka rasvjeta, koja naglašava izložak

i pritom stvara dodatno ambijentalno osvjetljenje koje omogućuje kretanje. Usredotočenost posjetitelja na izložke je maksimalna i ničim ometana. Takvim osvjetljenjem stalnog postava unutar zatvorenih volumena stvara se različiti mikroambijent cjelokupnog interijera. Osvjetljenje izvan "crnih kutija" difuzno je i nenametljivo te se spaja s prirodnom svjetlošću. Izvan glavnog korpusa stalnog postava, tj. dviju "crnih kutija", u interijeru je izloženo nekoliko najcjelovitijih lapida koje različitim i razigranim postavom označuju namjenu zgrade. Slobodno postavljene lapide te sivo patinirani betonski zid samostalno stojećih objekata (tzv. crne kutije), zbog staklenih su zidova vidljivi sa svih prilaznih strana i ujedno čine svojevrsan uvod u priču o *novigradskom Lapidariju*. S obzirom na to da se Muzej nalazi pokraj javne zelene površine, odnosno parka, obilazak muzejskog postava nastavlja se i u vanjskom prostoru, gdje su izloženi oni dijelovi zbirke koji su po podrijetlu namijenjeni vanjskoj upotrebi – dovratnici, pragovi i atike. Zbog neposredne blizine župne crkve posjetitelju je omogućen nastavak razgledavanja, odnosno ulazak u kriptu, u kojoj se nalaze izložci. Time muzejska zgrada interpretira kontekstualni odnos prema muzejskoj građi, arhitekturi, krajoliku i posjetitelju. Muzej je dio urbanog krajolika, no istodobno čini i samostalnu cjelinu koja je suveren i suvremen odgovor na zahtjeve programa i konteksta.

Koncepcija stalnog postava. Rad na muzeološkom konceptu temeljio se na ostvarivanju muzeja kojemu će primarna djelatnost biti pohrana, proučavanje i izlaganje zbirke Lapidarij. Međutim, osnovna je koncepcija prilagođena suvremenosti i izražava ideju muzeja kao vrste pripovijesti, beskrajno bogate slikovne arhive.² Stalni postav temelji se na izlaganju najvrednijih i najcjelovitijih spomenika iz zbirke Lapidarij, dok su slobodni muzejski prostori namijenjeni razvijanju priče o određenom razdoblju u određenoj sredini, dopuni stvarnog prikaza virtualnim i načelu izlaganja povremenih izložbi.

Tehnički opis načina izlaganja. Način izlaganja (postavljanja) stalnog postava lapidarne zbirke zadovoljava uvjete sigurnosti i integriteta izložaka te relativno kvalitetnog razgledavanja i doživljaja. U tehničkom smislu svi izložci imaju jednaku ili sličnu fizičku strukturu. Riječ je o vapnenačkim ili mramornim artefaktima relativno velike tvrdoće. Svi su predmeti kompaktni, stoga su postavljeni slobodno, bez stakala ili drugih zaštitnih elemenata. Većina je izložaka postavljena na okomite plohe zida ili je obješena na konzole od nehrđajućeg čelika, uz dodatno osiguranje od pomicanja i prevrtanja. Dvije grupe spomenika postavljene su na specifičan način da bi došla do izražaja njihova izvorna funkcija. Tri pluteja oltarne pregrade ukrašena su plitkim reljefima s obje strane, a neki su obrađeni na proboj. Riječ je svjetski unikatnom primjeru perforiranog pluteja te je trebalo istaknuti to njegovo obilježje. Da bi se pokazao cijeli ukras, a ujedno upozorilo na njihovu izvornu funkciju

sl. 4. Muzej / Museo Lapidarium, Novigrad / Cittanova, stalni postav

sl. 5. Ciborij biskupa Mauricija, kraj 8. st. Muzej / Museo Lapidarium, Novigrad / Cittanova

ograde, pluteji su postavljeni u prostor na način da tvore malu ogradu po širini četvrtaste "crne kutije". Na poziciji ograde formirana je stuba koja asocira na podjelu prostora na prezbiterij i naos.

Drugi izložak koji je postavljen prema posebnom projektu jest ciborij biskupa Mauricija. Nalazi se u osmerostranoj "crnoj kutiji" koja simulira prostor krstionice u kakvoj se ciborij izvorno nalazio. Budući da je sačuvano pet stranica košare ciborija i jedan kapitel, izrađena je djelomična rekonstrukcija cijelog ciborija. Stupovi ciborija oponašaju se u metalnoj konstrukciji (glatke cijevi), koja se oslanja na gornju plohu šesterostranoga krsnog bazena. Na mjestu gdje nedostaje pet kapitela nalazi se neutralna minimalna konstrukcija, a ploče košare obješene su na metalne ploče postavljene u šesterokut.

Određeni broj izložaka postavljen je unutar paviljonske dvorane, na postamentima izvedenim od istog materijala i u boji vanjskog zida dviju "crnih kutija". Vidljivi su sa svih strana i ne ometaju kružnu dvoransku komunikaciju. Stalni postav čine najcjelovitiji i najznačajniji spomenici iz lapidarne zbirke, dok određeni broj ulomaka ostaje u čuvaonici.

Uz formalnu i pojmovnu jasnoću stalnog postava, kao sekundarni instrumentarij u predstavljanju muzejske građe poslužit će multimedijiska sredstva. Suvremeni pristup linearnog diskontinuiteta uz pomoć multimedijске prezentacije povjeren je umjetnicima i stručnjacima različitih struka. S obzirom na to da je multimedijiski pristup vrlo pristupačna komunikacijska metoda, poslužit će kao osnovni medij za objašnjavanje odabranih povijesnih i kulturoloških fenomena. Načelo primjene suvremenih komunikacijskih metoda u muzejskom postavu upotrijebit će se i za osnovnu signalizaciju muzejske zgrade. Stoga će se već na gradskom trgu nalaziti virtualna slika / znak koji će plijeniti pozornost i upućivati posjetitelje na Muzej. U sklopu toga iskoristila bi se i jednolična ploha ukošenog prilaza Muzeju za diskretne i sadržajne multimedijске efekte.

Novigradski je Muzej s jedne strane kompaktna, a s druge polivalentna; to je suvremeni urbani hibrid čija namjena nije tradicionalna prezentacija zbirke već prezentacija identiteta. Takvim se pristupom izražava ideja

² Djelatnost i fundus Galerije Rigo, koja se bavi suvremenom umjetničkom praksom, u sastavu je novoosnovanog Muzeja.

muzeja poput spremnika energije s potencijalom uključivanja novih slikovnih sklopova, koncepata i konstrukta u proces stvaranja mjesta gdje "se pripovijeda priča kojoj se vjeruje". Stoga je Muzej / Museo Lapidarium, iako nevelik, zamišljen kao multidisciplinarni i interaktivan prostor koji će suvremenim muzeološkim metodama i različitim didaktičko-edukativno-kulturnim programima postati inspirativnim, ugodnim i atraktivnim mjestom okupljanja najrazličitijih struktura posjetitelja – i ne manje važno – cilj njihova učestalog vraćanja.

Primljeno: 25. ožujka 2007.

Muzej / Museo Lapidarium

Veliki trg 8a, Novigrad-Cittanova

Osnivač: Grad Novigrad, svibanj 2006.

Arhitekti: Idis Turato i Saša Randić, Rijeka

Izvođač: Babin kuk, Buzet

Površine: parcela 780 m², zgrada 304,84 m²

Projekt: 2003.

Realizacija: listopad 2006.

Cijena: 3 797 955,96 kn
(Ministarstvo kulture RH,
Grad Novigrad, Istarska županija)

Elaborat stalnog postava: Ivica Matejčić, Idis Turato, Jerica Zihlerl

Koncept postava zbirke: Ivica Matejčić

MUSEUM / MUSEO LAPIDARIUM

The valuable collection of stone monuments known to the discipline as the Novigrad Lapidarium was for a long period of time exhibited in the inappropriate venue of the Baroque Rigo Palace in Novigrad. Because of the alarming condition of the collection ("stone plague" or the cracking of the stone brought about by the spread of rust and so on), as well as because of the damp and neglected condition of the premises, in 1992 consultations started about how to rescue it and put it in more appropriate quarters. In 1994 the collection was taken down and deposited in the cellar of the elementary school in Novigrad, where repair, desalination and consolidation works were carried out up to 1998; fragments were put together, reconstruction works went on, and documentation was produced. Since there was no historical setting in Novigrad in which the collection could be exhibited in a satisfactory way, at the same time as the works on the rehabilitation of the monuments, the project for founding and building a new museum building started.

In 2006 the Lapidarium was housed in a new building, in a newly founded public cultural institution named Muzej-Museo Lapidarium, and thus became, after many years, accessible to the public once again.

The permanent display exhibits the most valuable and most integral monuments from the collection, while the free spaces in the museum are meant for an attempt to develop the story about a given period in a given setting, a complement to the real presentation with the virtual, and to the principle of mounting ad hoc exhibitions.